

**PROF. DR VITOMIR POPOVIĆ, MR BORIS
TOPIĆ, SLAĐANA MARIĆ:
„NULLUM CRIMEN, NULLA POENA SINE
LEGE U MEĐUNARODNOM PRAVU I PRAVU
BIH U KONTEKSTU PROCESUIRANJA
RATNIH ZLOČINA I ZLOČINA PROTIV
ČOVEČNOSTI“
BANJA LUKA, 2008.**

Monografija „*Nullum crimen, nulla poena sine lege* u međunarodnom pravu i pravu BiH u kontekstu procesuiranja ratnih zločina i zločina protiv čovečnosti“, autora prof. dr Vitomira Popovića, mr Borisa Topića i Slađane Marić, obrađuje jedno od najvažnijih načela krivičnog prava – načelo zakonitosti. U ovoj monografiji ovaj fundamentalni princip krivičnog prava sagledan je kroz prizmu zaštite ljudskih prava onih lica koja su optužena za krivična dela izvršena u vreme oružanih sukoba. Lajt motiv naučne obrade ove teme je da nužnost procesuiranja krivičnih dela izvršenih u oružanim sukobima ne može anulirati potrebu respektovanja zabrane retroaktivnog važenja zakona, kao kvintesencije načela zakonitosti u krivičnom pravu.

Monografija sadrži pet poglavlja koja nose naslove: Uvod, Princip zakonitosti, Vremensko važenje Krivičnog zakona, Komparativna analiza Krivičnog zakonika SFRJ i Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine i Zaključna razmatranja.

U Uvodu, autori izlažu cilj ovog monografskog rada. Neposredan povod za nastanak ove monografije predstavlja pitanje da li sudovi u Bosni i Hercegovini, prilikom vođenja krivičnih postupaka protiv okrivljenih za krivična dela genocida, ratnih zločina i zločina protiv čovečnosti, izvršenih u periodu od 1992-1995. godine, mogu primenjivati Krivični zakon Bosne i Hercegovine, koji je stupio na pravnu snagu 2003. godine.

* Pravni fakultet Univerziteta u Nišu

Drugo poglavlje ovoga rada tretira princip zakonitosti kao opšte načelo domaće i međunarodnog prava. Ukazuje se na osnovne koncepte na kojima se zasniva načelo zakonitosti – na načelu materijalne pravde i načelu striktnosti. Načelo materijalne pravde zasniva se da idejnoj matrici potrebe odstupanja od pozitivnog prava u korist pravde „u onom slučaju kad je nesklad između prava koje se zasniva ... i pravde nepodnošljiv.“ S druge strane, načelo striktnosti nalaže da se neko lice može krivično goniti i da mu se može izreći kazna samo ako su krivično delo i kazna bili predviđeni krivičnim zakonom koji je važio u vreme izvršenja krivičnog dela! Saglasno tome, prema gledištu autora rada, primena tzv. „Radbruhove formule“, kao idejne osnove načela materijalne pravde, moguća je u izuzetnim slučajevima. Autori ukazuju i da princip zakonitosti ima karakter elementarnog ljudskog prava, sadržanog u katalogima ljudskih prava koji čine okosnicu najznačajnijih međunarodnopravnih dokumenata o zaštiti ljudskih prava.

Treći deo rada posvećen je vremenskom važenju krivičnog zakona. Važenjem Krivičnog zakona u određenim vremenskim koordinatama (od momenta stupanja na pravnu snagu do njegovog ukidanja) osigurava se primena načela zakonitosti. Saglasno aksiomatičnom pristupu načelu zakonitosti, izraženom u krivičnom zakonodavstvu, ukazuje se na stav da se prema učiniocu krivičnog dela može primenjivati krivični zakon koji je važio u vreme izvršenja krivičnog dela. Izuzetno, mogao bi se primeniti i kasnije doneti zakon, ako je povoljniji po učinioca. Međutim, autori konstatuju da sud Bosne i Hercegovine odstupa od ovoga aksioma teorije krivičnog prava, pozitivnog krivičnog prava i jurisprudencije u slučajevima procesuiranja krivičnih dela po normama međunarodnog prava!

Princip zakonitosti sagledava se u, ovom najobimnijem delu rada, i kroz analizu Statuta ad hoc Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju. Ukazuje se na praksu ovoga suda, kojom se kreativno tumači princip zakonitosti. Prezentuju se pravna mišljenja sudećih veća u procesuiranju konkretnih sudskih predmeta, kojima se opravdava izricanje kazni okrivljenima u dužem trajanju od zakonom predviđenog trajanja kazni u zakonodavstvima bivše Jugoslavije. Autori s pravom primećuju da tzv. Rimski Statut, kojim je osnovan stalni Međunarodni krivični sud, „ostavlja manje prostora za maglovite i nejasne odredbe u poređenju sa Statutom Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, te načelo zakonitosti formuliše na sličan način kao unutrašnji pravni sistemi.“

Autori monografije iscrpno se bave i normativnim okvirom principa zakonitosti u krivičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine. Ističe se da unutrašnje zakonodavstvo ove složene države prihvata prioritarnu primenu krivičnog zakona koji je važio tempore criminis, s mogućnošću da se, izuzetno, primeni blaži po učinioca, kasnije doneti, krivični zakon. Međutim, propisivanjem čl. 4.a Zakonom i izmenama i dopunama Krivičnog zakona BiH, u krivično zakonodavstvo se involvira odredba čl. 7. st. 2. Evropske konvencije. Time se otvara prostor za odstupanje od principa zakonitosti, a, nadalje, od mogućnosti da jedino zakon

povoljniji po učinioca može derogirati primenu zakona koji je važio u vreme izvršenja krivičnog dela! Autori detaljno analiziraju i praksu Ustavnog suda BiH, kojom se nastoji opravdati primena retroaktivnog dejstva krivičnog zakona BiH, dopuštena čl. 4.a KZ BiH.

Četvrto poglavlje ove monografije posvećeno je komparativnoj analizi Krivičnog zakonika SFRJ i Krivičnog zakona BiH. Konstatuje se da se krivičnim zakonodavstvom BiH, za razliku od zakonodavstva bivše SFRJ, inkriminiše zločin protiv čovečnosti, kao posebno krivično delo. Autori ističu da primena norme Krivičnog zakona BiH, kojom su inkriminisani zločini protiv čovečnosti, i na krivična dela izvršena za vreme oružanih sukoba u BiH ne protivreči međunarodnim standardima o ljudskim pravima. Međutim, zaključuje se da princip pravne sigurnosti nalaže da primena Krivičnog zakonika BiH iz 2003. godine u odnosu na krivična dela za koja se može primeniti Krivičnog zakonika SFRJ ne bi bila opravdana. Taj stav se potkrepljuje i činjenicom da entitetski sudovi, postupajući saglasno načelu *nullum crimen, nulla poena sine lege*, prilikom suđenja za krivična dela učinjena u oružanim sukobima u BiH primenjuju pravo bivše SFRJ. Autori s pravom primećuju da je primenom KZ BiH iz 2003. godine uneta nepotrebna konfuzija u vezi s primenom relevantnog materijalnog krivičnog prava za suđenje za ratne zločine u Bosni i Hercegovini.

U zaključnim razmatranjima, pored ostalog, ukazuje se da izuzeci od principa zakonitosti, sadržani u odgovarajućim odredbama Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima i Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, čine ovu garanciju pravne sigurnosti „neapsolutnom“. Suštinski posmatrano, princip zakonitosti ne otklanja mogućnost kažnjavanja za radnje koje su bile zakonite prema unutrašnjem, ali su bila kažnjive prema međunarodnom pravu. Autori rada upozoravaju da su, međutim, odredbe međunarodnopravnih akata o izuzetnoj retroaktivnoj primeni krivičnog zakona primenljive samo u slučaju da principi međunarodnog prava nisu na bilo koji način inkorporisani u domaći zakon, pod uslovom da se kršenje tih principa može okarakterisati kao zločin protiv čovečnosti! Sledstveno tome, u BiH se ne bi mogla primeniti odstupanja od principa zakonitosti, sadržana u međunarodnom pravu, jer je ova država, preko zakonodavstva SFRJ, već inkorporisala opšte principe međunarodnog prava, kojima se propisuje kažnjavanje za ratne zločine. Potporu svog stava autori nalaze i u odgovarajućoj praksi Evropskog suda za ljudska prava.

U drugom delu ove monografije sadržani su tekstovi najznačajnijih izvora međunarodnog humanitarnog prava, uključujući četiri Ženevske Konvencije s dopunskim Protokolima, osnivačke akte međunarodnih krivičnih sudova i pravilnike o postupcima i dokazima tih sudova. Prikazani su i integralni tekstovi krivičnih zakona, koji se odnose na temu koja se obrađuje.

Ovim monografskim radom čini se dragoceni doprinos razmatranju principa zakonitosti, kao bazičnog principa krivičnog prava, usmerenog na zaštitu pravne sigurnosti građana. Iz sadržine ovoga rada provejava ideja da se prema

učiniocima ratnih zločina mora usmeriti adekvatna društvena reakcija, u vidu pokretanja mehanizma krivičnopravne zaštite. Međutim, to ne znači da, prilikom sankcionisanja najtežih povreda humanitarnog prava, treba prenebregnuti potrebu uvažavanja osnovnih postulata pravne sigurnosti građana, uključujući i one koji su optuženi za izvršenje ratnih zločina. Upravo je uravnotežen pristup autora ovoga rada u sagledavanju potrebe procesuiranja učinioca dela kojim se krše zakoni i običaji rata, kroz respektovanje osnovnih postulata pravne sigurnosti optuženih za ta dela, odredio njegovo vidno mesto u naučnoj i stručnoj književnosti iz oblasti međunarodnog humanitarnog i krivičnog prava. Svojim sadržajem ova knjiga upotpunjuje saznanja teoretičara i praktičara koji se bave ovim oblastima, i može biti korisna svim čitaocima koji iskazuju interes za temu koja je u njoj obrađena.